

Крімер Б. О.
*кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник,
Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України*
Потіха Т. Я.
*аспірант,
Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-438-5-41>

ЗАХИСТ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ У ЄС: НАДНАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Зниження народжуваності, яке відбувається в Україні з 2013 р. і посилене повномасштабним вторгненням РФ, низька ймовірність вагатого приросту кількості народжень, пов'язаного з дією компенсаційного механізму, у післявоєнний період [1], і пов'язані з цим прагнення підвищити рівень народжуваності, що знайшло відображення у «Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року», актуалізують питання дотримання репродуктивних прав і свобод на шляху до досягнення цієї важливої стратегічної цілі. Система репродуктивних прав охоплює як аспекти, пов'язані з здоров'ям – право на спеціалізовану медичну допомогу з охорони репродуктивного здоров'я, право на користування досягненнями наукового прогресу щодо репродуктивного здоров'я й лікування безплідності, право на інформацію щодо репродуктивного здоров'я й планування сім'ї, так й дотичні до цієї сфери – право на вільний репродуктивний вибір і планування родини, право на невтручання в особисте життя й конфіденційність при одержанні послуг з охорони репродуктивного здоров'я, право на донорство й зберігання статевих клітин та інші [2, с. 120]. Право на сексуальне і репродуктивне здоров'я є невід'ємною частиною загальних прав людини.

Міжнародна конференція з народонаселення та розвитку 1994 р., яка відбулась у Каїрі, увійшла в історію завдяки революційним на той час рішенням у сфері репродуктивного здоров'я: питання сексуальних і репродуктивних прав людини були поставлені на порядок денний. У рамках роботи цієї конференції були визначені поняття «репродуктивне здоров'я» та «охорона репродуктивного здоров'я». Варто нагадати, що у Програмі дій міжнародної конференції з народонаселення і розвитку, прийнятої урядами 179 країн, міститься заклик до виключення цільових демографічних показників і показників

контролю народжуваності з національних програм в галузі народонаселення і планування сім'ї [3].

На всіх наступних конференціях, асамблеях, сесіях, дотичних до питань репродуктивного здоров'я, рішення приймалися з огляду на цю Програму. Так, у 2003 р. Парламентською асамблеєю було схвалено Оттавську заяву, в якій першочергова увага приділялася досягненню загального доступу до послуг і засобів репродуктивного здоров'я в системі охорони здоров'я. Рік потому Парламентська асамблея Ради Європи прийняла «Європейську стратегію щодо сексуального та репродуктивного здоров'я і прав», метою якої було створення умов для поліпшення сексуального і репродуктивного здоров'я, забезпечення доступу до відповідних послуг і прав [4]. Стратегією визнавалося право на найвищий досяжний рівень здоров'я, включаючи сексуальне і репродуктивне, та передбачалось, що люди можуть насолоджуватися взаємними та безпечними стосунками, вільними від будь-яких форм примусу чи насильства, без страху зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ/СНІД, з можливостями регулювати свою репродуктивність та уникати небажаної вагітності без негативних наслідків. Значна увага приділялась вирішенню проблем підліткової вагітності, високого рівня безпліддя, недоступності багатьох товарів і послуг, важливих для підтримання сексуального та репродуктивного здоров'я, поширення абортів та небажаної вагітності, сексуального насильства тощо.

У перший рік повномасштабної війни (2022 р.) Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію («Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»), відтак, запобігання насильству стосовно жінок, домашньому насильству та боротьба із цими явищами стали юридичним зобов'язанням нашої країни перед європейською спільнотою, а не питанням добровільного застосування [5]. Стамбульською Конвенцією передбачено захист права щодо репродуктивного здоров'я, зокрема, криміналізуються проведення абортів жінці без її попередньої та інформованої згоди, примусовий шлюб, сексуальне та інше насильство; здійснюється підтримка жертв сексуального насильства тощо [6]. Норми Стамбульської Конвенції застосовуються до всіх жертв насильства незалежно від статі та віку, як у мирний період, так й під час збройної агресії.

Метою складеного у 2017 р. Радою Європи та Уповноваженим з прав людини звіту «Жіноче сексуальне і репродуктивне здоров'я і права в Європі, є забезпечення прав усіх жінок і дівчат у Європі [7]. У документі зазначено низку рекомендацій країнам: підтвердити зобов'язання щодо прав жінок і гендерної рівності, протидіяти заходам, які підривають сексуальне та репродуктивне здоров'я та права жінок; спрямовувати

інвестиції на підтримку сексуального та репродуктивного здоров'я і створення ефективної системи охорони здоров'я; забезпечити надання комплексної статевої освіти; гарантувати доступність, безпечність і надійність засобів контрацепції; поважати та захищати права жінок під час пологів, гарантувати доступ до якісної медичної допомоги матерям; усунути дискримінацію у законодавстві та на практиці, включаючи перехресні та множинні форми дискримінації тощо. Країни-члени ЄС зробили важливі кроки на шляху впровадження цих рекомендацій: були прийняті законодавчі та політичні реформи, вдосконалені програми з сексуального та репродуктивного здоров'я, проведені навчання працівників охорони здоров'я, розроблені ефективні механізми нагляду, підзвітності та моніторингу тощо.

Акцент на важливості подолання економічних, соціальних, культурних та інших бар'єрів доступу до контрацепції був зроблений у Резолюції 2331 Парламентської асамблеї Ради Європи «Про захист сексуальних та репродуктивних прав» (2020 р.) [8]. Асамблея закликала держави-члени ЄС до дій у напрямках підвищення сексуальної культури, забезпечення доступу до безпечної контрацепції, захисту сексуального та репродуктивного здоров'я та прав, проведення відповідних досліджень.

Підходи ЄС до охорони здоров'я узгоджуються з документами ВООЗ «Єдине здоров'я» та Цілями сталого розвитку, зокрема цілі 3: «Міцне здоров'я. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці». З метою посилення систем охорони здоров'я у країнах ЄС було надано фінансову допомогу державам-членам у сферах, визначених безпосередньо ними, також було проведено роботу щодо налагодження і підвищення якості загальноєвропейського збору даних про охорону здоров'я, обміну інформацією, оцифрування послуг у сфері охорони здоров'я, стимулювання спільних закупівель для ефективніших витрат на галузь та стабільної доступності фармацевтичних препаратів у ЄС. Відповідно до Договору про функціонування Європейського Союзу, програма EU4Health об'єднує кілька спільних цілей Союзу в галузі охорони здоров'я в одному.

Поряд з ключовими питаннями такими як доступ до контрацепції, лікування безпліддя, медичної допомоги, пов'язаної з пологами, Резолюція Європейського парламенту «Щодо ситуації з сексуальним і репродуктивним здоров'ям і правами в ЄС у контексті охорони здоров'я жінок» (2021 р.) також розкриває конкретні перешкоди, з якими стикаються інтерсекс люди, і закликає до захисту прав [9].

Не втрачають актуальності питання комплексної науково обґрунтованої сексуальної освіти відповідно віку людини, розроблення навчальних програм, які відображатимуть різноманітність сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, самовираження та статевих

характеристик, з метою протистояти дезінформації, долати стереотипи, руйнувати існуючі у суспільстві упередження, протидіяти будь-яким проявам дискримінації тощо. Європейський парламент зазначає, що обмеження прав на аборти (наприклад, заборона абортів у Польщі) призводить до зростання кількості небезпечних абортів, перешкоджає дотриманню сексуальних і репродуктивних прав людини, шкодить здоров'ю жінок.

Література:

1. Аксьонова С.Ю. Компенсаційний приріст народжуваності в Україні: очікування, чинники, перепони. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 4 (50). С. 3–22. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.04.003>

2. Васильченко О.М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз: монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. 547 с.

3. Що таке ICPD? UNFPA в Україні. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/ICPDPage>

4. European strategy for the promotion of sexual and reproductive health and rights. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17257&lang=en%20>

5. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>

6. The Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (the Istanbul Convention). URL: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence> Офіційний переклад: <https://rm.coe.int/1680462546>

7. Women's sexual and reproductive health and rights in Europe. URL: <https://rm.coe.int/women-s-sexual-and-reproductive-health-and-rights-in-europe-issue-pape/168076dead>

8. Resolution 2331. Empowering women: promoting access to contraception in Europe. 2020. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=28675>

9. European Parliament resolution of 24 June 2021 on the situation of sexual and reproductive health and rights in the EU, in the frame of women's health (2020/2215(INI)) URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_EN.html